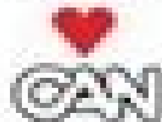
PATRICK SÜSKIND

ÜÇ BUÇUK ÖYKÜ

öykü

Çeviri: İLKNUR ÖZDEMİR

4. BASKI

Patrick Süskind

Üç Buçuk Öykü

çeviren İlknur Özdemir

Can Yayınları

İçindekiler

DERİNLİK BASKISI

Güzel resim yapan Stuttgart’lı bir genç hanım, ilk sergisini açtığında kötü bir niyeti olmayan bir eleştirmen, genç kadına yararı olacağını düşünerek şöyle söyledi: “Yaptıklarınız yeteneğinizi gösteriyor, hoşa da gidiyor, ancak henüz yeterli derinliği yok.”

Genç kadın, eleştirmenin ne demek istediğini anlamadı, zaten çok geçmeden de unuttu bu sözleri. Ne var ki iki gün sonra gazetede aynı eleştirmenin bir eleştirisi yer aldı. Bu yazıda adam şöyle diyordu: “Genç sanatçı oldukça yetenekli, çalışmaları ilk bakışta çok hoşa gidiyor ama ne yazık ki derinlikleri yok.”

İşte o zaman düşünmeye başladı genç kadın. Resimlerini gözden geçirdi, eski resim çantalarını karıştırdı, bütün resimlerine baktı, hatta üzerinde çalıştıklarına da. Sonra da mürekkep şişelerinin kapaklarını kapattı, tüy kalemlerini temizledi ve gezintiye çıktı.

Aynı akşam bir yere davetliydi. Davetliler gazetedeki eleştiriyi ezberlemiş olmalılardı ki kadının yeteneğinden ve resimlerin ilk bakışta ne kadar hoşa gittiğinden söz edip duruyorlardı. Ama genç kadın arka plandaki mırıltılara ve sırtı kendisine dönük duranların konuşmalarına kulak verince şunu duydu: “Derinliği yok. Sorun bu. Kötü değil resimleri ama ne yazık ki derinliği yok."

Bunu izleyen bir hafta boyunca genç kadın hiç resim yapmadı. Evinde suskun suskun oturdu, düşüncelere daldı, kafasında bir tek düşünce vardı ve bu düşünce geri kalan bütün düşünceleri derin denizlerde yaşayan dev bir ahtapot gibi sarıp sarmalıyor, içine alıp yutuyordu. “Neden derinliğim yok benim?”

Bundan sonraki hafta boyunca genç kadın yeniden resim yapmayı denedi ama yapabildiği, yalnızca bir şeye benzemeyen taslaklar oldu. Kimi zaman da bir çizgi bile çizemedi. Sonunda öyle bir titremeye başladı ki elindeki fırçayı suluboya kavanozuna daldıramaz oldu. İşte o zaman ağlamaya başladı, “Evet, doğru,” diye bağırdı, “derinliğim yok benim!”

Üçüncü hafta gelince sanat kitaplarını elden geçirmeye, başka ressamların eserlerini incelemeye, resim galerilerinde ve müzelerde dolaşmaya başladı. Sanat kuramları üzerine yazılmış kitaplar okudu. Bir

kitabevine gitti ve satıcıdan elinde bulunan en derinlikli kitabı istedi. Kendisine Wittgenstein adında birinin kitabı verilince kitabı ne yapacağını bilemedi.

Kent müzesinde yer alan “Avrupa Resminde 500 Yıl” adlı sergiyi gezerken orada bulunan bir öğrenci grubuna katıldı; öğrencilerin başında sanat tarihi öğretmeni vardı. Leonardo da Vinci’nin çizimlerinden birini görünce ansızın öne çıkıp şunu sordu: “Özür dilerim, bu tablonun derinliği olup olmadığını söyleyebilir misiniz bana?” Sanat tarihi öğretmeni ona sırıtarak baktı ve, “Beni alaya almak istiyorsanız sabahları daha erken kalkmanız gerek sayın bayan!” dedi. Sınıftakiler kahkahalarla güldüler buna. Genç kadınsa evine döndü ve acı gözyaşları döktü.

Genç kadın günden güne tuhaflaşıyordu. Çalışma odasından hemen hemen hiç çıkmamasına karşın yine de çalışamıyordu. Uyanık kalmak için haplar yutuyor ama ne için uyanık kalması gerektiğini bilemiyordu. Yorulduğu zamansa oturduğu koltukta uyuyordu, çünkü derin bir uykuya dalarım korkusuyla yatağına yatmaktan çekiniyordu. İçki de içmeye başlamıştı, odasındaki ışığı sabaha kadar söndürmüyordu. Berlin'den bir antikacı telefon edip birkaç resim sipariş etmek istediğinde telefona, "Beni rahat bırakın!" diye bağırmıştı, "Derinliğim yok benim!" Ara sıra eline *plastilin (* Modelleme kili) alıp yoğurduğu oluyordu ama belli bir şey yaptığı yoktu. Ya yalnızca parmak uçlarını gömüyordu o maddeye ya da ufak topaklar yuvarlıyordu. Kendini ihmal ediyordu. Giysilerine bile özen göstermiyordu, evi iyice bakımsız kalmıştı.

Arkadaştan onun için kaygılanıyordu. "Onunla ilgilenmeliyiz,” diyorlardı, "bir bunalım geçiriyor. Ya insani bir bunalım bu ya sanatsal ya da parasal. Eğer birinci seçenek doğruysa hiçbir şey yapılamaz; İkincisi doğruysa bunu kendisi aşacak; üçüncüsü doğruysa onun adına para toplayabiliriz, ama bu da herhalde onun için onur kırıcı olur." Böylece onu yemeğe ya da partilere çağırmakla yetinmeye karar verdiler. Ancak genç kadın, çalışması gerektiği bahanesini ileri sürerek bütün davetleri geri çeviriyordu. Ama çalıştığı yoktu, odasında oturuyor, gözlerini önüne dikerek plastilin yoğuruyordu.

Günün birinde o kadar umarsız bir durumdaydı ki, davetlerin birini kabul etti. Kendisinden hoşlanan genç bir adam davetten sonra onu evine götürmek istedi amacı onunla yatmaktı. Genç kadın buna seve seve izin vereceğini söyledi, çünkü kendisi de adamdan hoşlanmıştı; ancak genç

adam onun derinliği olmadığını baştan bilmeliydi. Bunun üzerine genç adam ondan uzaklaştı.

Bir zamanlar onca güzel resimler yapan genç kadın artık gözle görülecek derecede çökmeye başlamıştı. Hiç dışarı çıkmıyor, kimseyi kabul etmiyordu, hiç hareket etmediği için şişmanlamaya başlamıştı, aldığı haplar ve alkol yüzünden hızla yaşlandı. Evi kokuşmaya başlamıştı, kendisiyse ekşi ekşi kokuyordu.

Genç kadına 30.000 mark miras kalmıştı. Bu parayla üç yıl yaşadı. Bu üç yıl içinde bir kez Napoli'ye gitti ama hangi koşullar altında gittiğini kimse bilmiyordu. Onunla konuşmaya kalkanlar, anlaşılmaz bir mırıltıdan başka yanıt atamıyorlardı.

Parası bitince genç kadın resimlerinin hepsini parça parça doğradı ve delik deşik etti, sonra da televizyon kulesine çıkıp 139 metre yükseklikten aşağıya atladı. O gün kuvvetli bir rüzgâr estiğinden kulenin dibindeki katran kaplı zemine çarpmadı, koca bir yulaf tarlasının üstünden sürüklenip ormanın kıyısına kadar geldi, çam ağaçlannın arasına kondu. Yine de o anda ölüverdi.

Bu olay dedikodu gazetelerinin diline dolandı. İntiharın kendisi, havadaki ilginç uçuş, olayın kahramanının bir zamanlar büyük umut vaat eden bir sanatçı olması, üstelik bu sanatçının çok da güzel olması haberin değerini yükseltiyordu. Genç kadının evi öyle berbat bir durumdaydı ki herkes en alışılmadık fotoğrafları çekti: binlerce boş şişe, her yerde çürümüşlük izleri, yırtık resimler, duvarlarda plastilin topaklan, hatta odaların köşelerinde dışkılar! Gazeteler ikinci bir başmakale eklemeyi, ayrıca üçüncü sayfaya da bu konuyla ilgili bir rapor koymayı göze aldılar.

Başlangıçta adı geçen eleştirmen, gazetenin sanat sayfasında bir yazı yazarak genç kadının sonunun böyle feci olmasından son derece etkilendiğini dile getirdi. “Genç ve yetenekli bir insanın, sanat sahnesinde kendine yer edinebilmek için mücadele edecek gücü bulamadığına tanık olmak, geride kalanlar için her seferinde sarsıcı bir izlenimdir,” diye yazmıştı.

Devletin parasal yardımı ve kişinin girişimcilik ruhu bunun için yeterli değildir, burada öncelikle önemli olan, insan olarak kendini bu işe adaması ve sanatsal alandaki zekânın da bu çabaya eşlik etmesidir. Bununla birlikte bu örnekte bu trajik sonun tohumunun daha önce atıldığı belli olmaktadır. Çünkü, bu sanatçının ilk başlardaki, henüz oldukça basit olan

çalışmalarında bile, kafasındakine uygun düşen, başına buyruk karıştırma tekniğinde kendini belli eden o ürpertici dengesizlik; yaratının içe dönerek, burgaç gibi kıvrılarak, aynı zamanda da heyecan yüklü ama boşuna bir çabayla kendi benliğine yaslandığı görülmekte değil midir? Uğursuzca hatta neredeyse acımasızca derinliğe doğru zorlandığı belli olmamakta mıdır?

BİR ÇATIŞMA

Bir ağustos akşamının erken saatlerinde, parktaki insanların çoğu oradan ayrıldıktan sonra, Lüksemburg Bahçelerinin, kuzeybatı ucundaki pavyonda iki adam hâlâ satranç tahtasının başında karşılıklı oturuyorlardı; bir düzine kadar seyirci, bu satranç partisini öyle büyük bir dikkatle izliyorlardı ki, aperitif alma vakti yaklaşmış olmasına karşın, maçın sonucu belirlenmeden oradan ayrılmak kimsenin aklının ucundan bile geçmiyordu.

Oradaki ufak topluluğun ilgisi atak oynayan oyuncunun üzerinde toplanmıştı; siyah saçlı, solgun yüzlü, duygusuz bakışlı genç bir adamdı bu oyuncu. Ne ağzından tek bir sözcük çıkıyor ne de yüzünün ifadesi değişiyordu; tek yaptığı, zaman zaman parmaklarının arasında yanmamış bir sigarayı yuvarlamaktı; adamakıllı laubali biriydi anlaşılan. Adamı tanıyan yoktu, daha önce satranç oynadığını gören de olmamıştı. Satranç taşlarını dizmek üzere solgun ve ifadesiz yüzüyle hiç konuşmadan tahtanın başına oturduğu ilk dakikadan beri öyle güçlü bir etki alanı oluşturmuştu ki, çevresinde onu gören herkes, büyük ve dâhice bir yeteneğe sahip, tam anlamıyla olağanüstü bir kişiyle karşı karşıya olduğuna kesinlikle inanıvermişti. Bunun nedeni belki de genç adamın hem çekici hem de yanına yaklaşılmaz görünümü, zarif giyimi, biçimli bedeniydi; belki el kol hareketlerindeki dinginlik ve kendine güvendi, belki de onu çevreleyen yabancılık ve tuhaflık havasıydı; her ne olursa olsun, daha ilk piyon yerinden oynatılmadan, seyirciler, bu adamın birinci sınıf bir oyuncu olduğuna ve hepsinin içten içe gizlice beklediği bir mucizeyi gerçekleştireceğine, yani o yörenin satranç ustasını alaşağı edeceğine kesinkes inanmışlardı.

Yetmiş yaşlarında, oldukça çirkin bir erkek olan bu usta, karşısındaki genç rakibinin her bakımdan tam tersiydi. Yaşlı Fransız emeklilerinin simgesi olan mavi pantolon, yün yelekten oluşan baştan aşağı leke içinde bir giysi vardı üstünde; titrek elleri kahverengi yaşlılık lekeleriyle kaplıydı,

saçları seyrelmişti, burnu şaraptan kızarmıştı, yüzünde de mor damarlar görünüyordu. En ufak bir havası bile yoktu, üstelik tıraş da olmamıştı. Küçücük kalmış sigarasından sinirli nefesler çekiyor, oturduğu iskemlede huzursuzca kıpırdıyor ve düşünceli düşünceli kafasını sallayıp duruyordu. Çevresinde toplananlar bu adamı çok iyi tanıyordu. Hepsi de onunla oynamış ve oyunu kaybetmişti; çünkü bu adam kesinlikle bir satranç dehası olmasa da neredeyse nefret edilesi bir özelliğe sahipti: Hiç hata yapmıyordu, böylece rakiplerini yıpratıyor, çileden çıkarıyordu. Bu adamın, en ufak bir dikkatsizlikte karşısındakinin gözünün yaşına bakacağı asla düşünülemezdi. Onu yenecek kişinin gerçekten de ondan daha iyi bir oyuncu olması gerekirdi. İşte bugün böyle bir şey olacağını tahmin ediyordu herkes. Yeni bir usta çıkagelmişti, eski şampiyonun fiyakasını bozacaktı -bozmak ne kelime- onu alaşağı edecek, lime lime doğrayacak, yerden yere çalacak, sonunda yenilmenin tadını tattıracaktı. Böylece de kimilerinin yenilgisinin acısı çıkmış olacaktı!

Daha ilk hamleler başladığında çevredekiler, "Kendini koru Jean,” diye seslenmişti, “bu kez canın tehlikede! Bu adamla başa çıkamazsın Jean! Waterloo , Jean! Dikkat et, bugün Waterloo Savaşı olacak!” *"Eh bien , eh bien* ” diye yanıtladı yaşlı adam onları, başını iki yana salladı, titrek eliyle beyaz piyonunu ileri sürdü. Siyah taşlarla oynayan yabancıya sıra geldiğinde çevredekiler sustular. Ona laf atmayı kimse göze alamamıştı. Suskunca tahtanın başında oturmasını, soğukkanlı bakışlarını taşlardan kaldırmamasını, yakılmamış sigarasını parmaklarının arasında yuvarlamasını ve sıra kendisine gelince hızlı, güvenli hamlelerle oynamasını çekingen bir dikkatle izliyordu herkes.

Oyunun ilk hamleleri olağan biçimde gelişti. Sonra iki kez piyonların yeri değişti, İkincisinde siyah piyon bir çizgi üstünde çifte piyonu tuttu, ki aslında bu uygun bir oyun değildi. Oysa yabancı, çifte piyonu mutlaka bilerek göze almıştı, amacı bunun arkasından vezirinin yolunu açmaktı. Buna ek olarak feda edilen bir başka piyon da belli ki aynı amaca hizmet ediyordu, gecikerek de olsa yol açıyordu; Beyaz da duraksayarak neredeyse korkuyla yedi onu. Seyirciler anlamlı anlamlı bakıştı, başlarını düşünceli düşünceli sallayıp merakla yabancıya çevirdiler gözlerini.

Yabancı bir an için sigarayı elinde yuvarlamayı bıraktı, elini kaldırdı, öne uzattı ve gerçekten de veziri çekti! Ta ileriye, rakibinin sahasının önlerine kadar çekti, böylece savaş alanını ikiye bölmüş oldu. Kalabalığın arasında

takdir duygularını gösterircesine öksürenler oldu. Ne biçim bir hamleydi bu! Ne büyük heyecandı! Evet, vezirini ileri süreceğini tahmin edebilmişlerdi ama bir anda bu kadar ileriye sürmesi! Çevrede duranlardan hiçbiri -üstelik hemen hemen hepsi satrançtan anlayan kişilerdi- böyle bir hamleyi göze alamazdı. Ama gerçek bir ustayı ortaya koyan da böyle bir hamleydi işte. Gerçek bir usta özgün bir biçimde oynardı, riske girer, kararlı olurdu, vasat bir oyuncudan değişik oynardı işte. Bu yüzden de vasat oyuncuların, ustaların her hamlesinin anlamını bilmeleri gerekmezdi, çünkü... aslına bakarsanız vezirin o karede ne aradığını hiçbiri tam olarak anlamamıştı. Önemli bir taşı tehdit ediyor değildi, yalnızca alabileceği taşlara saldırabilirdi. Ancak bu hamlenin amacı ve altında yatan anlam çok geçmeden ortaya çıkacaktı nasıl olsa, ustanın bir planı olduğuna herkes inanıyordu, yüzünün bozulmayan ifadesinden, titremeyen, sakin elinden anlaşılıyordu bu. Vezirin böyle alışılmışın dışında bir hamleyle oynatılmasından sonra oradaki seyircilerin hepsi satranç tahtasının başında bir dâhinin oturduğuna inanmıştı. Böylesi kolay kolay çıkmazdı insanın karşısına. Jean'a, bu eski şampiyona ise pis pis bakıyorlardı. Jean böylesine aslan gibi bir oyuncuya karşı durabilir miydi? Herkes bilirdi onu! Ufak ufak oynayarak bu beladan sıyrılmaya çalışacaktı herhalde, dikkatle uygulayacağı ufak ufak oyunla... Uzun uzun düşünüp taşınan Jean, vezirle yapılan koskocaman hamleye koskocaman bir hamleyle karşılık vereceğine küçük bir piyonu H4'e sürdü; bu kare, siyah vezirin ilerlemesiyle boşalmıştı.

Üst üste piyon kaybetmesi genç adamı hiç etkilemez. Bir saniye bile sürmez düşünmesi; veziri sağa doğru gider, rakibinin savaş düzeninin tam göbeğine dalar, konduğu yerde iki taşı birden -bir atla bir kaleyi- aynı anda ele geçirir; ayrıca da şahı, adamakıllı tehdit edici bir yakınlığa ilerler. Seyircilerin gözleri hayranlıkla parlar. Siyah taşlarla oynayan bu adam şeytanın ta kendisidir! Ne biçim bir cesarettir bu! “Bir profesyonel bu,” diye mırıldanır seyirciler, “ustaların ustası, satrancın piri!” Ve Jean’ın karşı hamlesini sabırsızlıkla beklerler, sabırsızlıkları öncelikle Siyah oyuncunun yeni oyununu görmek içindir.

Jean duraksar. Düşünür, azap çeker, iskemlesinde sağa sola kıpırdanır, başını oynatır, onu seyretmek bir işkence gibi gelir herkese; çek şu taşını Jean, çek de olayların kaçınılmaz gidişini geciktirme!

Jean taşını çeker. Sonunda. Titreyen eliyle atını öyle bir kareye koyar ki at orada vezirin saldırısından korunmakla kalmaz, sona saldırabilecek konuma gelir, kaleyi de korur. Eh işte. Kötü bir oyun sayılmaz. Böyle sıkışık bir konumda böyle bir hamleden başka yapacağı bir şey yoktu ki zaten. Biz de olsak böyle oynardık. "Ama bunun ona hiçbir yaran olmayacak!" diye fısıldaşırlar , “Siyah böyle bir şeyi düşünmüş olmalı!”

Çünkü Siyah'ın eli bir atmaca gibi satranç tahtasının üstünde kayar, veziri yakalar ve çeker... hayır ! Onu ürkerek geri çekmez -oysa biz olsak öyle yapardık- sağ tarafa doğru bir kare ilerletir yalnızca! İnanılmaz! İnsanlar hayranlıktan donakalırlar. Böyle bir hamlenin ne işe yarayacağını hiç kimse doğru dürüst anlayamamıştır; çünkü vezir şimdi sahanın tam kenarında durmaktadır, ne tehdit ettiği bir taş vardır ne de koruduğu, orada anlamsızca durmaktadır; ama çok güzel durmaktadır orada, öyle inanılmaz bir güzellikle durmaktadır ki şimdiye kadar hiçbir vezir böylesine güzel durmamıştır; rakibinin taşlarının ortasında tek başına, gururla dikilmektedir... Ürkütücü rakibinin bu hamleyle neyi amaçladığını, kendisini nasıl bir tuzağa çekmek istediğini Jean da kavrayamamıştır; ancak uzun uzadıya düşünüp taşındıktan sonra, içi rahat etmese de bir kez daha korunmasız bir piyonu yemeye karar verir. Bu durumda, seyircilerin de saydığı gibi, rakibinden tam üç piyon fazlası vardır. Ama bunun fazla bir önemi yoktur ki! Ancak stratejik düşündüğü, gözünde sayıların değil de konumların, ilerlemenin, ansızın, yıldırım hızıyla indirilen darbenin önemli olduğu belli olan bir rakip karşısında bu sayısal üstünlüğün ne değeri vardır ki! Kendini koru Jean! Sen piyonları kovalarken şahını kaybedeceksin!

Oyun sırası Siyah’ta. Yabancı, yerinde sakince oturuyor, sigarasını parmaklarının arasında yuvarlıyor. Daha önceki hamlelerinde olduğundan daha uzun düşünüyor şimdi, belki bir, belki iki dakika daha uzun. Çıt çıkmıyor. Çevrede toplananlardan hiçbiri fısıltıyla konuşmaya cesaret edemiyor, satranç tahtasına bakan da yok neredeyse, herkes gözlerini merakla genç adama, ellerine ve solgun yüzüne dikmiş. Dudaklarının köşelerinde ufacık bir zafer gülümsemesi belirmeye başlamadı mı? Büyük kararların arifesinde olduğu gibi burun kanatları belli belirsiz kabarmaya başlamadı mı? Bundan sonraki hamlesi nasıl olacak? Hangi öldürücü darbeyi indirmek için kaldırıyor elini usta?

Tam o sırada sigaranın yuvarlanması duruyor, yabancı öne eğiliyor, bir düzine göz onun elini izliyor; hangi hamleyi yapacak, hangi hamleyi

yapacak ?.. Ve G7’deki piyonunu kaldırıyor; kimin aklına gelirdi bu! G7’deki piyon! G7’deki piyonu alıp G6’ya koyuyor!

Bir saniye boyunca çıt çıkmıyor. Yaşlı Jean bile bir an titremekten ve iskemlesinde kıpırdanmaktan vazgeçiyor. Seyirciler neredeyse coşkuyla alkışlamaya başlayacaklar! Herkes tutmuş olduğu soluğunu bırakıyor, gördünüz mü dercesine dirseğiyle yanındakini dürtüyor. Gördünüz mü adamı! *“şu işe bak”* Veziri yerinde bırakıyor ve piyonu G6'ya çekiyor! Böylece G7’de filine yer açmış oluyor, bu kadarı kesin, bir sonraki hamlede şah diyecek ve sonra... Ve sonra ?.. Sonra? O zaman... sonra ... sonra ne olursa olsun Jean’ın işi en kısa zamanda bitmiş olacak, bu kadar kesin. Bakın bakın , nasıl da kafa patlatıyor!

Gerçekten de düşünüyor Jean. Uzun uzadıya düşünüyor. Bu adam insanı çileden çıkarır! Bazen eli öne doğru uzanır gibi oluyor ama hemen geri çekiliyor. Haydi ama! Oynat taşını Jean! Ustanın oyununu görmek istiyoruz! Ve sonunda, beş uzun dakika sonra, herkes ayaklarını yere sürtmeye başlamıştı ki Jean taşını oynatmayı göze alır. Vezire saldırır. Piyonuyla siyah vezire saldırır. Böyle oyalayıcı bir hamleyle kaderinden kaçmaya çalışır. Amma da çocukça bir şey! Siyah oyuncu, vezirini iki kare geriye çekti mi her şey eskisi gibi olur yine. İşin bitti Jean! Aklına hiçbir şey gelmiyor, işin bitti... Çünkü Siyah elini kaldırıp -gördün mü Jean, uzun uzun düşünmesine bile gerek yok, şimdi darbe üstüne darbe gelecek!- Siyah, elini kaldırıp... işte tam bu anda herkesin kalbi birden duracak gibi oluyor, çünkü Siyah, akla sığmayan bir hareketle, piyonun gülünesi saldırısından korumak için veziri eline almıyor, daha önceden planladığı gibi fili G7’ ye yerleştiriyor.

Çevredekiler gördüklerine inanamayarak bakıyorlar Siyah’a. Saygıdanmış gibi herkes hafifçe geri çekiliyor ve aptallaşmış bir halde bakıyor genç adama. Adam vezirini feda edip fili G7'ye koyuyor! Ve bunu yaparken de aklı başında, kılı kıpırdamıyor, sakin ve soğukkanlı bir tavırla, solgun, duygusuz ve güzel yüzüyle oturuyor orada. İşte o zaman seyircilerin gözleri nemleniyor, yürekleri ısınıyor. Bu adam, onların hep oynamak istediği ama asla oynamayı göze alamadıkları gibi oynuyor. Neden böyle oynadığını hiçbiri kavrayamıyor ama bunu umursamıyorlar da, intihar edercesine oyununu tehlikeye atarak oynadığım seziyorlar herhalde. Yine de onun oynadığı gibi oynayabilseydik, diyorlar; büyük, zaferinden emin, Napoleonvari bir oyuncu o. Jean'a benzemiyor; onun ürkek, çekingen

oyununu kavrıyorlar, çünkü kendileri de tıpkı onun gibi oyuncular, tek farkları onun kadar iyi olmamaları; Jean'ın oyunu aklı başında bir oyun. Düzenli, kurallara uygun ve insanı bıktıracak derecede yavan. Siyah ise her hamlesiyle mucizeler yaratıyor. Filini G7'ye yerleştirebilmek için kendi vezirini feda ediyor, böyle bir oyun nerede görülmüş? Bu hareket seyircileri adamakıllı duygulandırmıştır. Şimdi nasıl oynarsa oynasın seyirciler oyunun sonuna kadar, hamle hamle izleyeceklerdir onu, bu son parlak da olsa acı da olsa. Artık onların kahramanıdır o, onu seviyorlardır.

Jean bile, o heyecansız rakip Jean bile, titreyen eliyle piyonu tutup veziri almak üzere ileri sürerken o parlak kahramanın karşısında utançtan duraksar sanki ve alçak sesle özür dileyerek, neredeyse yalvararak kendisinin bu hamleye zorlanmamasını ister: “Bana verirseniz Mösyö... o zaman... o zaman ben...” Ve yalvaran gözlerle bakar rakibine. Karşısındakiyse taşlaşmış bir yüzle oturmaktadır, yanıt vermez. Yaşlı adam da suçluluk duyarak ezilip büzülerek yapar hamlesini.

Bir dakika sonra siyah fil “şah” der. Beyaz şaha, "şah” demek ha! Seyircilerin duygulanması birdenbire hayranlığa dönüşüverir. Vezirin kaybı unutulmuştur bile. Meydan okuyan gençle filinin arkasında bir tek vücut gibi durmaktadırlar şimdi. Şaha karşı şah ha! Onlar da olsalar böyle oynarlardı! Tamı tamına böyle, başka türlü değil! Şah! Durumu soğukkanlılıkla değerlendirseler, Beyaz oyuncunun kendini savunmak için çeşitli hamleler yapma olanağına sahip olduğunu görebilirler; ama artık kimin umurunda ki bu. Artık hiçbiri olayı soğukkanlılıkla değerlendirmek istemiyor, görmek istedikleri tek şey başarılı oyunlar, dâhice ataklar ve rakibin işini bitirecek güçlü darbeler. Oyunun -bu oyunun- onlar için artık bir tek anlamı, bir tek amacı var: Genç yabancının galip geldiğini ve yaşlı matadorun perişan edildiğini görmek.

Jean duraksar, düşünür. Artık bir tek kişinin bile onun üzerine bahse girmeyeceğini bilmektedir. Ama bunun nedenini bilmez. Ötekilerin -hepsi de deneyimli satranç oyuncularıdır- kendi konumunun ne kadar güçlü ve güvenli olduğunu görmemelerini bir türlü anlayamaz. Üstelik rakibinden bir vezir ve üç piyon fazlası vardır. Kaybedeceğine nasıl inanırlar bunlar? Kaybedemez o! Yoksa kaybeder mi? Acaba yanılıyor mu? Dikkati mi dağılıyor? Ötekiler onun gördüğünden fazlasını mı görüyorlar? Kendine güveni azalır. Belki de ölümcül tuzak kurulmuştur, bir sonraki hamlede bu

tuzağa düşecektir. Nerede bu tuzak? Tuzaktan kendini korumalıdır. Ne olursa olsun kolay kolay pes etmeyecektir...

Satranç sanatının kurallarına daha da dikkatle, daha da sakınımla, daha da ürkekçe sarılarak ölçer biçer ve hesap yapar Jean, sonunda siyah fil, beyaz vezirin hücum alanında kalacak biçimde atının birini çekip şahla filin arasına koymaya karar verir.

Siyah'ın yanıtı hiç gecikmeden gelir. Siyah, engellenen hücumundan vazgeçmez, üstelik güçlendirir de: Hücuma uğrayan fili, atıyla korur. Seyirciler bayılmıştır buna. Artık darbe üstüne darbe gelmektedir. Beyaz, fili yardıma koşar; Siyah, kalelerinden birini öne sürer; Beyaz, ikinci atını oyuna sürer; Siyah, ikinci kalesini. Her iki taraf, siyah filin durduğu karenin çevresine yığarlar taşlarını, filin aslında hiçbir şey yapamayacağı kare, savaşın merkezi durumuna gelmiştir artık; nedenini kimse bilmez, Siyah böyle istemiştir. Siyah'ın ilerlemesine ve yeni bir taşı öne sürmesine neden olan her hamleyi seyirciler açıkça, yüksek sesle kutlarlar; Beyaz'ın kendini savunma durumunda kalıp başlattığı her hamleyi ise homurtularını gizlemeden yanıtlarlar. Ve sonra Siyah, yine bu sanatın bütün kurallarını hiçe sayarak ölümcül bir kesişmeye kalkışır. Rakibinden daha güçsüz konumdaki bir oyuncu için -satranç öğreten kitaplar böyle demektedir- böylesine acımasız bir kıyım hiç de yarar sağlamaz. Ama Siyah, yine de girişir buna, seyirciler de sevinçle haykırırlar. Böyle bir kıyım görülmemiştir daha önce. Siyah, önüne ne gelirse hepsini ezer geçer, kendi kayıplarına hiç aldırmaz, piyonlar peş peşe yıkılır, deneyimli seyircilerin çılgın alkışları, tezahüratı arasında atlar, kaleler ve filler yıkılır...

Yedi-sekiz hamleden ve karşı hamleden sonra satranç tahtası boşalır. Kıyımın bilançosu Siyah açısından fecidir: Yalnızca üç taşı kalmıştır; şah, bir kale ve bir tek piyon. Beyaz ise şahı ve kalesi yanında vezirini ve dört piyonunu kurtarmayı başarmıştır. Bu işten anlayan herkes bu sahneyi izlerken oyunu kimin kazanacağı konusunda gerçekten hiçbir kuşkuya düşemezdi artık. Gerçekten de... Kuşku yoktu hiç. Çünkü -savaş hırsının verdiği heyecanla ışıldayan yüzlerinde görüldüğü üzere- seyirciler yaklaşmakta olan felaket karşısında bile hâlâ kendi adamlarının yenen taraf olacağına kesinlikle eminler! Hâlâ varlarını yoklarını ortaya koyup onun üzerine bahse girmeye ve onun yenilebileceğini ima eden en ufak bir sözü öfkeyle geri püskürtmeye hazırlar.

Genç adam da karşı karşıya bulunduğu feci durumu hiç de umursuyormuş gibi görünmüyor. Hamle sırası onda. İstifini hiç bozmadan kaleyi alıyor eline ve sağdaki kareye ilerletiyor. Yine ortalığı sessizlik kaplıyor. Bunca dâhice oynayan bir oyuncuya duydukları bağlılıkla o kocaman adamların gözlerine yine yaşlar doluyor. Tıpkı Waterloo Savaşı' nın sonunda, kay zerin, muhafız kıtasını çoktan kaybedilmiş olan çarpışmanın içine göndermesi gibi: Siyah, elindeki son subayıyla yeniden saldırıya geçiyor!

Beyaz, şahını ilk sırada G1 ' e koymuştur, onun önünde, ikinci sırada da üç piyon durmaktadır; öyle ki, Siyah, mutlaka tasarlamakta olduğu gibi, bir sonraki hamlesinde kalesini ilk sıraya sürmeyi başarırsa Beyaz'ın şahı kıstırılmış, dolayısıyla da sonu gelmiş olacaktır.

Aslına bakılırsa rakibine şah-mat demek, eğer rakip oyuncu apaçık ortada olan tehlikeyi görmeyip önlem almadan yapılıyorsa, ki bu önlemlerin en etkilisi, sırayla dizilmiş olan piyonların arasını açmak ve şaha kaçış yolu bırakmaktır; bu olanak, satranç oyunundaki en bilinen, en sıradan, hatta neredeyse en çocukça diyebileceğimiz bir olanaktır; deneyimli bir oyuncuyu, hatta acemiliğini atmış bir oyuncuyu bu hokkabazlık numarasıyla şah-mat etmeye çalışmak, edepsizlikten de öte bir şeydir Bununla birlikte kendini oyuna kaptıran seyirciler, sanki böyle bir hamleyi o güne kadar hiç görmemişçesine kahramanlarının hamlesine bayılıyorlar. Hayretler içinde başlarını iki yana sallıyorlar. Siyah'ın galip gelmesi için şimdi Beyaz'ın büyük bir hata yapması gerektiğini biliyorlar elbette. Ama bu hatanın yapılacağına inanıyorlar. O yörenin şampiyonu olan Jean'ın, herkesi yenmiş olan, asla açık vermemiş olan Jean'ın, acemilerin işleyeceği hatayı işleyeceğine gerçekten inanıyorlar. Ötesi de var hatta: Bunu umuyorlar. Arzu ediyorlar. Jean'ın bu hatayı işlemesi için içlerinden hararetli hararetli dua ediyorlar...

Jean da düşünüp taşınıyor. Başını dalgın dalgın iki yana oynatıyor, her zaman yaptığı gibi olasılıkları karşılaştırıyor, yeniden duraksıyor ve sonra titrek, yaşlılık lekeleriyle kaplı elini öne uzatıyor, G2'deki piyonu tutup alıyor ve G3'e oturtuyor.

Saint- Sulpice'in kilise kulesindeki saat 8'i vuruyor. Lüksemburg Bahçelerindeki öteki satranç oyuncuları çoktan aperitiflerini almaya gitmişler, dokuztaş tahtası - kiralayan adam çoktan kulübesini kapatmış. Pavyonun ortasında iki rakibin çevresini alan seyirciler dışında kimse yok

ortalıkta. Boş bakışlarını, küçücük bir beyaz piyonun siyah şahın yenilgisine damgasını basmış olduğu satranç tahtasına dikmişler. Ve hâlâ inanmak istemiyorlar. Boş boş bakan gözlerini oyun alanının umut kırıcı manzarasından çekip solgun, duygusuz bir durumda, güzel görünümüyle kıpırtısızca bahçe iskemlesinde oturmakta olan başkomutana çeviriyorlar. “Kaybetmedin,” diyor bu boş bakışlar, “bir mucize yaratacaksın şimdi. Sen bu durumu başından beri biliyordun, hatta sen istedin bunu. Rakibini perişan edeceksin şimdi, nasıl olduğunu biz bilemiyoruz, aslında hiçbir şey bilmiyoruz biz, biz sıradan satranç oyuncularından başka bir şey değiliz. Ama sen, mucize adam, bunu başarabilirsin, başaracaksın. Bizi hayal kırıklığına uğratma! Sana güveniyoruz. Mucizeni gerçekleştir, mucize adam, mucizeni gerçekleştir ve galip gel!”

Genç adam öylece oturuyor, konuşmuyordu. Sonra sigarasını başparmağıyla işaret ve orta parmaklarının ucuna yuvarladı ve ağzına koydu. Sigarasını yaktı, bir nefes çekti, dumanını satranç tahtasının üstüne üfledi. Elini dumanın arasından geçirdi, bir an siyah şahın üstünde tuttu, sonra devirdi şahı.

Bir oyuncunun, yenildiğinin işareti olarak şahı böyle devirmesi gerçekten çok kaba ve kötü bir harekettir. Oyun bittikten sonra satranç tahtasını altüst etmek gibi bir şeydir. Üstelik devrilen şahın tahtaya çarpması çirkin bir ses çıkarır. Hangi satranç oyuncusu olursa olsun yüreğine bıçak saplanmış gibi olur.

Hakaret edercesine şaha parmağıyla vurarak deviren genç adam ayağa kalktı, ne rakibine ne de seyircilere bakmaya tenezzül etmeyerek selam bile vermeden çekip gitti.

Seyirciler şaşkın ve mahcup kalakalmışlardı, çaresizlik içinde satranç tahtasına bakıyorlardı. Bir süre sonra içlerinden birkaçı hafifçe öksürdü, ayaklarını yere sürttü, elini sigarasına attı. - Saat kaç? Sekizi çeyrek mi geçiyor? Ulu Tanrım, o kadar geç mi? Hoşça kalın! Hoşça kal Jean! Birtakım özür cümleleri mırıldanıp aceleyle çekip gittiler oradan.

Yerel şampiyon tek başına kaldı. Devrilmiş şahı düzeltti, taşlan küçük bir kutuya toplamaya başladı, önce oyundışı kalanları, sonra da tahtanın üzerinde kalanları. Taşlan toplarken de, her zaman yaptığı gibi, oyundaki hamleleri ve yer değiştirmeleri içinden tek tek yineledi. Bir tek hata bile yapmamıştı kendisi, elbette yapmamıştı. Yine de hayatında hiç bu kadar kötü oynamamış gibi geliyordu kendisine. Oyunun durumuna bakılırsa

rakibini daha oyunun açılış aşamasında mat edebilirdi. Oyundaki gibi, vezirini acınası bir hamleyle feda ederek oyun açmaya kalkışan kim olursa olsun satrançtan anlamıyor demekti. Jean bu tip acemilerin işini, o günkü keyfine göre, acıyarak ya da acımayarak, ama ne olursa olsun ağırdan almadan ve kendine güvenerek bitirirdi. Ne var ki bu kez rakibinin gerçek zayıflığını sezme gücünden yoksun kalmıştı; yoksa salt korkaklıktan mı böyle davranmıştı? O kibirli şarlatanın işini hak ettiği gibi kısa yoldan bitirmeyi göze alamamış mıydı?

Hayır, daha da kötüsüydü. Rakibinin bu kadar acınası kötülükte bir oyuncu olduğunu düşünmek istememişti. Daha da kötüsü, neredeyse savaşın sonuna kadar, karşısındaki yabancıyla eşdeğerde olmadığına inanmak istemişti. Karşısındakinin özgüveni, dâhiliği ve onu çevreleyen gençlik halesi yenilemez görünmüştü gözüne. İşte bu yüzden gereğinden de temkinli oynamıştı. Bu da yetmemişti. Kendine karşı dürüst olması gerekirse Jean şunu da itiraf etmeliydi ki, tıpkı ötekiler gibi o da yabancıya hayranlık duymuştu, hatta onun galip gelmesini dilemişti içinden; böylece onu, Jean'ı, yıllardır beklemekten yorulduğu yenilgiye olabildiğince etkili ve dâhice bir biçimde, *en sonunda* kavuşturmuş olacaktı; böylece Jean en büyük olmanın, herkesi yenmek zorunda olmanın verdiği baskıdan sonunda kurtulacaktı; böylece o nefret dolu seyirci topluluğu, o kıskanç güruh, sonunda tatmin olacak, Jean da huzura kavuşacaktı, en sonunda... Ama sonunda yine elbette yine o kazanmıştı. Ve bu zafer satranç oyunculuğu yaşamındaki en iğrenç zaferdi; çünkü Jean bu zaferden uzak durmak için bütün oyun boyunca kendi kendini yadsımış, alçaltmış, dünyanın en sefil acemi çaylağının karşısında silahını bırakmıştı.

Jean, bu yerel şampiyon, ahlak konusunda büyük düşüncelere sahip olan bir adam değildi. Ancak, kolunun altında satranç tahtası, elinde de içinde satranç taşlarının bulunduğu küçük kutuyla, ayaklarını sürüye sürüye eve dönerken şunun farkındaydı: Aslında bugün yenilmişti o, rövanşı oynanamayacağı ve gelecekte ne kadar parlak bir galibiyet kazanırsa kazansın asla acısı çıkarılamayacağı için de korkunç ve kesin bir yenilgiydi bu. Bu yüzden de Jean, ki aslında hiçbir zaman büyük kararların da adamı olmuş değildi; satranç işine bir daha dönmemek üzere son vermeye karar verdi.

Bundan böyle öteki emekliler gibi o da *boules* oynayacaktı; ahlak açısından insanı zorlamayan zararsız, sevimli bir oyundu bu.

MAİTRE MUSSARD'IN VASİYETİ

"Tuhaf keşifleriyle meşgul olmaktan başka bir şey yapmayan Mussard'ı bu düşünceler öylesine kendinden geçiriyor ki, kendisi için bir lütuf olsa da, kendisini seven dostları için, üzüntü kaynağı olan ölümü gerçekleşmemiş ve kendisini onların arasından en alışılmadık ve en acımasız bir hastalıkla çekip almamış olsaydı, bunlar sonunda kafasında yoğunlaşıp bir biçim alırlar, yani cinnete dönüşürlerdi."

ROUSSEAU, *İtiraflar*

Bu üç-beş sayfa, tanımadığım bir okur ve gerçeği görme cesaretini bulan ve bu gerçeği taşıyabilecek güce sahip olan gelecek kuşaklar içindir. Küçük insanlar yangından kaçar gibi kaçabilirler sözlerimden, onların hoşuna gidecek şeyler söylemek zorunda değilim. Yaşayacak pek fazla günüm kalmadı, bu yüzden lafı uzatmasam iyi olur. Bir tek cümleyi kâğıda dökmek bile insanüstü diyebileceğim bir çaba gerektiriyor benim için, zaten bildiklerimi ve öğrendiklerimi benden sonraki kuşaklara açıklamak için içimden gelen bir dürtü beni kışkırtmasaydı bunları yazmaya kalkışamazdım bile.

Başıma gelen ve gerçek nedenlerini bir tek benim

bildiğim hastalığa doktorlar, *paralysis sîomachosa* diyorlar; bu hastalık uzuvlarımın ve bütün iç organlarımın hızla felç olmasıyla gösteriyor kendini. Bu hastalık beni, gece gündüz yastıklara dayanarak yatağımda dik oturmaya ve yatak örtüsünün üzerinde duran bloknota sol elimle -sağ elimi hiç mi hiç kımıldatamıyorum- yazı yazmaya zorluyor. Bloknotun sayfalarını çevirme işini sadık uşağım Manet üstlendi; Manet'ye aynı zamanda mirasımla ilgilenmesi görevini de verdim. Uç haftadır yalnızca sıvı gıdalar alıyorum, yine de iki gündür su içmek bile dayanılmaz acılar veriyor; ama şimdiki durumumu tanımlamakla zaman yitirmemeliyim, son kalan gücümü keşiflerimi anlatmaktan başka bir şeye harcamamalıyım. Ama önce kendimle ilgili bir-iki söz.

Adım Jean- Jacques Mussard . 12 Mart 1687 yılında Cenevre'de doğdum. Babam ayakkabıcıydı. Bense daha çok genç yaştayken daha soylu bir zanaata eğilimim olduğunu hissettim ve bir kuyumcunun yanına çırak olarak girdim. Birkaç yıl sonra çıraklık sınavını verdim. Sınavda hazırladığım parça -Kaderin cilvesine bakın!- altından bir midye kabuğunun

içine oturtulmuş bir yakuttu. İki yılımı oradan oraya gezerek geçirdikten ve bu zaman içinde Alpler'i , denizi ve bu ikisinin arasında kalan geniş toprakları gördükten sonra Paris'e gitmek istedi canım; orada Verdelet Sokağı'ndaki kuyumcu Maître Lambert'in yanında iş buldum. Maître Lambert'in zamansız ölümünden sonra onun işyerini geçici olarak ben yönettim; bir yıl sonra dul karısıyla evlendim ve böylece ustalık diploması almaya ve esnaf loncasına girmeye hak kazandım. Bunu izleyen yirmi yıl içinde, Verdelet Sokağındaki ufak kuyumcu dükkânını bütün Paris'in en büyük ve en saygın kuyumcu mağazasına dönüştürmeyi başardım. Müşterilerim, başkentin önde gelen evlerinden, ülkenin en iyi ailelerinden, kralın yakın çevresindendi. Yüzüklerim, broşlarım, ziynetlerim ve diademlerim Hollanda'ya, İngiltere'ye, Almanya'ya gidiyordu; kral ailesinden mağazama gelenler de olmuştur. 1733 yılında, sevgili karımın ölümünden iki yıl sonra, Orléans dükünün saray kuyumculuğuna atandım.

Toplumun en seçkin çevrelerine girebilmem, zihinsel yeteneklerimin ve kişiliğimin gelişmesinde de etkili oldu.

izleyicisi olduğum konuşmalardan yararlandım, her boş saatimi ayırdığım kitapları okuyarak bir şeyler öğrendim. Onlarca yıl boyunca bu yolla bilim, edebiyat, sanat ve Latince bilgimi öylesine genişlettim ki, aslında bir yüksek okula ya da üniversiteye adımımı atmadığım halde, hiç de abartıya kaçmadan kendimi okumuş bir adam olarak niteleyebilecek duruma geldim. Bütün önemli kişilerin evine girip çıkabiliyor, çağımızın en tanınmış kişilerini evimde konuk ediyordum: Diderot , Condillac ve d' Alembert'le evimde yemek yiyordum. Yıllar yılı Voltaire'le yaptığım yazışmalar terekemde bulunacaktır. Çekingen Rousseau bile dostlarım arasındaydı.

Bu gerçeklerden söz etmemin nedeni, bu yazdığımı okuyacak olan kişiyi -tabii böyle biri olacaksa- tanınmış adları sıralayarak etkilemek değildir. Asıl amacım, inanılmaz keşiflerimi ve bilgilerimi ortaya döktükten sonra karşılaşabileceğim bir suçlamaya tam anlamıyla karşı durabilmektir; bu suçlama da, günümüzün felsefesi ya da bilimsel gelişmeleri hakkında en ufak bir fikrim olmadığı için açıklamaları ciddiye alınmaması gereken zavallı bir deli olduğumdur. O adamlar, zihnimin berraklığının ve kararlarımın sağlamlığının tanıklarıdır. Beni ciddiye almaması gerektiğine inanan varsa o kişiye ancak şunu söyleyebilirim: Arkadaş, sen kim

oluyorsun da, çağının en büyük kişilerinin kendilerine denk gördüğü bir adama karşı çıkıyorsun!

Atölyeyi büyütmem ve işlerimi genişletmem, beni varlıklı bir adam durumuna getirmişti. Bununla birlikte, yaşım ilerledikçe altın ve elmas benim için anlamını yitirmeye başladı; kitaplar ve bilim ise benim için daha çekiciydiler. Bu yüzden, altmışıma varmadan önce, iş hayatından tümüyle çekilmeye ve geri kalan günlerimi rahatça ve varlık içinde, başkentin hayhuyundan uzakta geçirmeye karar verdim. Bu amaçla Passy yakınında bir arazi satın aldım, üzerinde büyük bir ev ve içinde her türlü süs bitkisi, çiçek tarhları, meyve ağaçları, temiz çakıltaşlı yollar ve birkaç küçük havuzu olan bir bahçe yaptırttım. Arazim, şimşir ağacından yapılma sağlam bir çitle dış dünyadan ayrılıyordu; bu çekici ve huzurlu yer, bana hayatın ve ölümün dertlerinin arasına huzur ve keyif dolu bir zaman dilimi sokmaya çalışan bir adam için en uygun yer gibi görünüyordu. 22 Mayıs 1742'de, tam elli beş yaşındayken Paris'ten Passy'ye göç ettim ve yeni mülküme yerleştim.

Ah! Huzurlu bir mutluluk ve sevinç içinde Passy'ye vardığım o ilkbahar gününü düşünüyorum da! O ilk geceyi düşünüyorum da; hayatımda ilk kez, ertesi sabahki işlerin, randevuların, koşuşturmanın ve sorunların baskısı olmadan yatağıma gitmiştim; uyurken bana eşlik edenler yalnızca kendi bahçemdeki gürgen ağaçlarının tatlı hışırtısıydı; ne kadar da tatlı tatlı uyumuştum, şimdi taş kesilmiş gibi oturduğum şu yastıkların arasında hem de! O güne lanet mi etmeliyim yoksa şükran mı duymalıyım, bilmiyorum. O günden sonra azar azar mahvoldum ben, ta bugüne, bugünkü acınası durumuma gelinceye kadar; öte yandan o günden beri azar azar gerçek de gözlerimin önüne serildi, hayatımızın ve dünyamızın, bütün evrenin başlangıcı, gidişi ve sonu hakkındaki gerçek. Gerçeğin yüzü korkunç, onu görmek de Medusa'nın yüzünü görmek kadar öldürücü. Ama, rastlantıyla ya da sürgit arayarak gerçeğe götüren yolu bulan olursa, o günden sonra hiç huzur ve rahat bulmasa da, bunun için kendisine teşekkür eden çıkmasa da, sonuna kadar gitmeli o yolu.

İşte tam burada, yabancı okur, okumaya devam etmeden önce dur ve kendini bir yokla! Korkunçların korkuncunu öğrenmeye gücün var mı? Sana söyleyeceklerim duyulmadık şeyler; bir kez gözlerini açtım mı, yepyeni bir dünya göreceksin artık, eskisineyse bakamayacaksın. Ama bu yeni dünya çirkin olacak, rahatsız edici ve can sıkıcı da. Sana herhangi bir

umut, çıkış yolu ya da avuntu kalacağını bekleme; tek avuntun, artık gerçeği biliyor olman ve bu gerçeğin kesin gerçek olduğu. Gerçek seni korkutuyorsa bundan sonrasını okuma! Mutlaklık seni ürkütüyorsa bu sayfaları bir kenara bırak! Ruhunun huzuru önemliyse sözlerime kulaklarını tıka! Bilmezlik bir ayıp değildir, çoğu kimse mutluluk olarak görür onu. Gerçekten de, bu dünyadaki tek olası mutluluk bilmezliktir. Öyle düşüncesizce kaldırıp atma onu!

Sana unutamayacağın bir şey söyleyeceğim şimdi, unutamayacaksın çünkü zaten ta içinde bildiğin bir şey bu, tıpkı benim de, bana açıklanmadan önce zaten bildiğim gibi. Onu itiraf etmemek ve dile getirmemek için direndik sadece: *“Dünya,"* diyorum, *“acımasızca kapanan bir midye kabuğudur."*

Karşı mı çıkıyorsun? Anlamamak için direniyor musun? Şaşılacak bir şey yok bunda. Çok kocaman bir adımdı. Bir defada alamazsın o mesafeyi. Eski sis o kadar yoğun ki, sisi dağıtmak için kocaman bir ışık bile yetmez. Yüz tane küçük ışık yakmamız gerek. Sana öykümün devamını anlatacağım ve böylece yavaş yavaş nasıl aydınlandığımı sen de öğreneceksin.

Yeni evimi çevreleyen bahçeden söz etmiştim sana. Aslında orası küçük bir parktı; gerçi içinde sayısız nadide çiçek, bitki ve ağaç bulunuyordu, ama öncelikle basit güller ektirmiştim oraya, çünkü öteden beri açan gülleri seyretmenin üzerimde dinlendirici ve avutucu bir etkisi olmuştur hep. Bahçenin düzenlenmesinde istediğini yapması için özgür bıraktığım bahçıvan, batıya bakan salonun önüne de bir sıra gül ekmişti. O çalışkan adam beni sevindirmek istemişti bununla. Oysa, gülleri seyretmeyi ne kadar sevsem de, çepeçevre güllerle sarılmaktan, güller arasında boğulup kalmaktan hoşlanmadığımı bilemezdi elbette. Aynı biçimde, o tarhı düzenlemesiyle birlikte insanlık tarihinin yeni ve son çağının başlamakta olduğunu da bilemezdi. Güllere ne oldu dersen, ne pahasına olursa olsun açmamakta direniyorlardı. Gül ağaçları acınası bir boyda kalmıştı, bazıları da ne kadar sulanırlarsa sulansınlar kurumuştu; bahçenin geri kalan tarafları çiçekler içindeyken salonun önündeki güller tomurcuk bile vermemişti. Bahçıvanla bu durumu görüştüm ama adam tarhın tamamını boşaltmaktan, taze toprakla doldurmaktan ve yeniden gül ekmekten başka yapacak bir şey bulamıyordu. Bu işlem gözüme pek eziyetli göründü; zaten güllerin bunca yakın olmasından da pek hoşnut kalmamıştım doğrusu; böylece gül tarhından vazgeçmeye ve yerine küçük bir teras yaptırmaya karar verdim;

salondan terasa çıkılınca bütün bahçe gözler önüne serilecek, akşamları da güneşin batışı hayranlıkla izlenebilecekti. Bu düşünceye öylesine kapıldım ki, terası kendi ellerimle yapmaya karar verdim.

Gül ağaçlarını sökmeye, toprağı kaldırmaya başladım, daha sonra bu toprağı çakıltaşı ve kumla karıştırıp döşeme taşlarının altına yerleştirecektim. Ne var ki küreği birkaç kez salladıktan sonra artık gevşek toprağa rastlamaz oldum; toprağı kazmamı engelleyen çapaklı, beyazımsı bir kütleye rastladım. İşimi kolaylaştırsın diye bir kazma aldım, o tuhaf beyaz taşlı tabakayı yerinden oynattım. Kazma vuruşlarının altında dağıldı, ufalandı; parçaları kürekle bir kenara attım. Yeni bulduğum o tabakayı ortadan kaldırmak bana ek bir iş çıkardığı için duyduğum öfke yüzünden, ona duyduğum mineralojik ilgi dar bir çerçevede kalmıştı; ama tam küreği bir savuruşta boşaltmak üzereydim ki gözüm dolu küreğe ilişti. Küreğin ucunda yumruk büyüklüğünde bir taş durduğunu gördüm, yan tarafına düzgün biçimli, ince hatlı bir şey yapışmış gibiydi. Küreği bir yana bıraktım, taşı elime aldım ve taşın yanına yapışmış düzgün biçimli şeyin taştan bir midye olduğunu hayretle gördüm. Hemen işime ara verdim ve bulduğum şeyi incelemek üzere eve girdim. Taşın yan tarafındaki midye taşla birleşmiş gibiydi, rengi de taşınkinden neredeyse ayrılmıyordu; tek farkı, yelpaze gibi açılan, şurada derinleşen, burada kabaran dalgaları sayesinde beyaz, sarı ve gri renklerin oyununun midye üzerinde yoğunlaşmış olmasıydı. İstiridyenin büyüklüğü yaklaşık olarak bir altın lira kadardı ve dış görünüşü tıpı tıpına Normandiya ve Bretagne sahillerinde bulunan ve öğle yemeklerinde severek sofralarımıza koyduğumuz midyeye benziyordu. Bir bıçak alıp midyeyi kazıdığımda ve kabuğunun köşesinden küçük bir parça kopardığımda bu kırılan yerin, taşın herhangi bir kırılan yerinden en ufak bir farkı olmadığını gördüm. Bir havanda kırık midye parçasını dövdüm, bir başka havanda da taşın kırık bir parçasını dövdüm; her iki seferinde de aynı gri-beyaz tozu elde ettim, bu tozun içine birkaç damla su karıştırdığımda, duvarları badanalamak için kullandığımız boyaya benzer bir şey oluyordu. İstiridyeyle taş aynı maddeden oluşuyorlardı. Bugün bile dehşetle ürpermeme neden olan bu keşfin ne kadar önemli olduğunu o sıralarda henüz tam olarak kavrayamamıştım. Keşfimin sözümona benzersizliğiyle öylesine sarhoş olmuş, doğanın rastlantısal olarak böyle bir geçici hevese kapıldığına öylesine inanmıştım ki, başka bir şey hayal etmek gelmiyordu aklıma. Ama çok geçmeden değişecekti bütün bunlar.

İstiridyemi adamakıllı inceledikten sonra, daha başka midye bulabilir miyim, diye yeniden dışarı çıkıp gül tarhına gittim. Fazla aramama gerek kalmadı. Baltayı her saplayışımda, küreği her dolduruşumda yeni yeni taş midyeler çıkardım gün yüzüne. Artık bakmayı öğrendiğime göre, eskiden yalnızca taş ve kum gördüğüm yerde artık midye üstüne midye keşfediyordum. Yanın saat içinde yüz parçaya yakın bulmuştum, ondan sonra saymaktan vazgeçtim, çünkü hepsini birden görmeye yetecek sayıda gözüm yoktu.

Kendi kendime itiraf etmeye cesaret edemediğim ve mutlaka senin de, sevgili okurum, içinde tomurcuklanmaya başlayan kötü bir önsezi doldurmuştu içimi; elimde küreğimle bahçenin öteki ucuna gittim, orayı da kazmaya başladım. Önce toprak ve balçıktan başka bir şey bulamadım. Ancak yarım metre kazınca midye taşına rastladım, ikinci bir yeri, üçüncüyü, dördüncüyü kazdım; beşinci ve altıncı yerleri kazdım. Her yerde -bazen küreği ilk sapladığımda, bazen de daha derinlerde- midyeler, midye taşları, midye kumu buldum.

Bunu izleyen günlerde ve haftalarda çevreye geziler yaptım. Önce Passy’de kazı yaptım, sonra Boulogne ve Versailles’da ; sonunda, St . Cloud'dan Vincennes'e , Gentilly’den Montmorency ye kadar bütün Paris’i sistematik bir biçimde kazmıştım, bir keresinde bile midye arayışım boşuna olmamıştı. İstiridye bulmadığım zamanlar da midyeyle öz bakımından aynı olan kum ya da taş ele geçirmiştim. Seine ve Marne ırmaklarında, midyeler büyük miktarlarda iri kum kaplı kıyıların yüzeylerinde bulunuyorlardı; öte yandan Charenton’da , oradaki yurdun gözcülerinin kuşku dolu bakışları altında bir şeyler elde edinceye kadar beş metre derinliğinde bir çukur açmam gerekmişti. Kazı yaptığım her yerden, birkaç midye örneği ve onları çevreleyen taşlardan aldığım örnekleri getiriyor, evde onları belli bir incelemeden geçiriyordum. Bu incelemelerin sonucu her seferinde ilk midyeyi incelediğimde bulduğumla aynı oluyordu. Koleksiyonumdaki çeşitli midyelerin birbirlerinden tek farkı büyüklükleri oluyordu, ayrıca, biçimleri dışında, yapışık oldukları taştan da kesinlikle farklı değillerdi. Araştırmalarımın ve gezilerimin sonucunda iki temel soru çıkmıştı karşıma, bunları yanıtlamak beni hem korkutuyordu hem de istiyordum yanıtlamayı:

Birincisi: Midye taşı yerin altında ne boyutta yayılmıştı?

İkincisi: Bu midyeler nasıl ve neden oluşmuşlardı; başka bir deyişle, biçimi olmayan ya da en azından gelişigüzel biçimlenmiş bir taş parçasını,

bir midyenin olağandışı süslü biçimini almaya yönelten neydi?

Tanımadığım okurum bu noktada sözümü kesip büyük Aristoteles'in de böylesi sorunlara kafa yormuş olduğunu ve midye taşlarının varlığının ne özgün ne de şaşırtıcı bir keşif olmadığını, binlerce yıldır bilinen bir görüngü olduğunu söylemesin lütfen! Buna karşılık verilecek yanıtım şudur: Ağır ol dostum, ağır ol!

Taştan bir midye bulan ilk insan olduğumu iddia etmiyorum kesinlikle. Gözlerini açıp doğada dolaşan herkes böyle bir taş görmüştür mutlaka. Ama elbette taşı gören herkes bir şey düşünmemiştir, bunun üzerinde benim gibi ısrarla kafa yoransa hiç olmamıştır. Yunanlı filozofların gezegenimizin, anakaraların, doğanın filan oluşumu üzerine yapıtlarını elbette biliyorum, biliyordum, bu yapıtlarda taştan midye konusuna da değiniliyor. Araştırmalarımın uygulamalı bölümünü sona erdirince, midye konusunda beni aydınlatacağını umduğum her türlü kitabı getirttim Paris’ten. Evrenbilim, yerbilim, mineralbilim, havabilim, gökbilim ve bunlara yakın konular hakkında yazılmış her türlü kitabı taradım. Aristoteles’ ten Albertus Magnus’a , Theophrastos’tan Grosseteste ' ye, İbni Sina’dan Leonardo’ya midye konusunda söyleyecek sözü olan bütün yazarların kitaplarını okudum.

Bütün bunların sonucunda gördüm ki, bu büyük adamlar, midye oluşu, çizgileri, biçimleri, yayılması filan konusunda geniş bilgiye sahiptiler, ancak iş onların kaynağını, özünü ve temelini tayine gelince hiçbiri bir şey söyleyemiyorlardı.

Bununla birlikte, bu kitapları inceledikten sonra midyeleşmenin boyutu konusundaki soruyu yanıtlayacak duruma geldim. Şu temel ilkeden hareket ediyordum: Gökyüzünün her yerde mavi olduğunu öğrenmek için nasıl ki dünyanın tamamında dolaşmak gerekmiyorsa, midye bulmak için nereyi kazarsam kazayım midyeye rastlanabileceğini tahmin etmiştim. Artık yalnızca Avrupa’da ve uçsuz bucaksız Asya’da, dağların doruklarından en derin nehir yataklarına kadar birçok yerde yalnızca midye değil, midye kireci, midye kumu, midye taşı ve biçimli midye bulunduğunu da öğreniyordum, bunlar yeni keşfedilen Kuzey ve Güney Amerika kıtalarında bulunuyorlardı. Böylece Paris’teki bulgularımda korktuğum şey doğrulanmış oluyordu, yani bütün gezegenimizin toprakaltı midye ve midye türünden bir özle doldurulmuştu. Yeryüzünün asıl biçimi olarak gördüğümüz şey, çayırlar ve ormanlar, göller ve denizler, bahçeler, tarlalar,

kurak yerler ve verimli topraklar, bütün bunlar kırılgan bir çekirdeği sarmalayan hoş ama incecik bir kabuktan başka bir şey değildi. Bu incecik kabuk kaldırıldığında gezegenimiz, altın lira büyüklüğünde on binlerce taş midyenin bir araya gelip oluşturduğu gri-beyaz bir topa benzeyecekti. Böyle bir gezegende de yaşam olanağı olamazdı artık. Söz konusu olan değişmez ve mutlak bir durum olsaydı, yeryüzünün temelde midyeden oluştuğuna ilişkin keşfi önemsiz bir tuhaflık sayabilirdik. Ama ne yazık ki durum böyle değil. Hepsini ayrıntılarıyla burada sıralamaya zamanım yok; ama etraflıca yaptığım araştırmalarım sonucunda yeryüzünün midyeleşmesinden hızla ilerleyen ve önü alınması olanaksız bir işlem olduğu ortaya çıktı. Daha bugünden, dünyanın topraklı kabuğu dört bir tarafta yıpranıp seyrelmiş, ufalanmıştır; birçok yerinde midyesel öz tarafından kemirilmiş, seyreltilmiştir. Eskilerin kitaplarında, Sicilya adasının, Afrika'nın kuzey kıyılarının, Iber Yarımadası'nın o günkü dünyanın en kutsanmış ve verimli toprakları olduğunu okuyoruz. Bilindiği gibi bu bölgeler şimdi, birkaç istisna dışında, toz, kum ve taşla örtülüdür; bu da midye oluşumunun başlangıcından başka bir şey değildir. Aynı şey Arabistan'ın büyük bölümü, Afrika'nın kuzey yarısı ve -bu konudaki son raporlardan gördüğümüz üzere- Amerika'nın hatırı sayılır bir bölümü için geçerlidir. Hatta, genellikle ülkeler arasında özel bir konumu olduğunu düşündüğümüz kendi ülkemizde bile, midyeleşmenin kalıcı olduğu kanıtlanabil- mektedir . Provence'ın batısında ve Güney Cevenne'ler -de yerkabuğunun parmak kalınlığına inmiş olduğu söylenmektedir. Bütünüyle bakıldığında, yeryüzünün midyeleşmeye uğramış bölümü, yüzölçümü bakımından Avrupa'dan önemli ölçüde büyüktür.

Midyelerin ve midye özünün önlenemez bir biçimde çoğalmasının nedeni, su dolaşımının önünün alınamamasıdır. Çünkü denizlerde yaşayan normal midyeler için olduğu kadar taş midyeleri için de su, sıkı bir müttefiktir, hatta vazgeçilmez öğedir. Her kültürlü insanın bileceği gibi su, sonsuz bir dolaşım içindedir, güneşin ışınları onun deniz yüzeyinden yükselmesine ve buluta dönüşmesine neden olur; bulutlar rüzgârlarla uzaklara sürüklenir, karaların üstünde açılır ye yağmur damlacıklarına dönüşmüş olan su, toprağa düşer. Su, toprağın en ince kıvrımına kadar sızar, birleşip kaynak sularını ve sızıntıları oluşturur, kabarıp dereler ve ırmaklar olur, sonunda yeniden denize yönelir. Suyun midye oluşumuna olan uğursuz katkısı, toprağa sızdığı zaman gerçekleşir. Çünkü toprağa sızarken onu yavaş yavaş çözer, düzenli olarak parçalara ayırır ve sürükleyip götürür.

Böylece su daha derinlere sızar, midye taşı tabakasına kadar iner, midye oluşumu için gerekli olan ve topraktan kazandığı maddeleri midye taşına aktarır. Böylece bir yandan toprağın kabuğu sürgit incelirken midye taşı tabakası da durmadan gelişir. Normal kaynak suyunu bir kabın içinde biriktirirseniz bu keşfimin doğrulandığını görebilirsiniz. Kabın dibinde ve iç duvarlarında beyaz bir tortu oluşur. Uzun süre su kaynatmak için kullanılan kaplarda bu tortular oldukça kalın bir tabaka oluştururlar. Bu kabuklan söküp bir havanda döverseniz, tıpkı taş midyelerini dövünce elde ettiğinize benzer bir toz elde edersiniz. Aynı deneyi yağmur suyuyla yaparsanız, hiçbir tortu oluşmaz.

Tanımadığım okurum, dünyanın içinde bulunduğu umarsız durumu şimdi anlayacaktır: Onsuz bir gün bile yaşayamayacağımız su, yaşamımızın temeline, toprağa, zarar vermekte ve en büyük düşmanımız olan taş midyeyle işbirliği yapmaktadır. Bu arada, hayat bağışlayan öğe olan toprağın hayata düşman olması, taşlaşması da, çiçek açan çeşitli biçimlerin bir tek midye biçimine dönüşmesi kadar kaçınılmaz ve mutlaktır. Öyleyse dünyanın sonu konusunda birtakım yanlış tahminlere kapılmayalım, dünyanın sonu baştan aşağı midyeleşme olacaktır, başka bir şey değil, bu da güneşin doğup batması, sisin yükselmesi, yağmurun yağması kadar kesindir. Bu sonun her şey için tek tek nasıl olacağını daha sonra anlatacağım. Önce, bana yapılacak itirazları karşılamalıyım, bunları anlayabiliyorum. Çünkü insanlar korkunç olanı görmek istemez; korku, binlerce “eğer” ve “ama” bulur. Ama filozof yalnızca gerçeği geçerli saymalıdır.

İş, midyelerin ortaya çıkışını açıklamaya gelince en saygın filozoflarımızın nasıl da kalakaldığına kısaca değinmiştim. Bazıları işin kolayına kaçıp midyelerin içinde doğanın gelişigüzel bir oyunundan başka bir şey olmadığını iddia etmektedirler; güya hangi nedenledir bilinmez doğa, taşları midye biçiminde oluşturmaktan zevk almıştır. Her mantıklı insan, özellikle Italyan yazarlarının bugün bile yaymaya çalıştıkları bu yüzeysel ve basit açıklamayı gülünç ve bilimdışı olarak görecektir; bu yüzden bu konuya girmeyi gereksiz görüyorum.

Birincisinden daha fazla ciddiye alınması gereken ikinci bir inanışa göre, ki önde gelen filozoflar da bunu savunmaktadırlar, bütün dünyanın tarihöncesi çağlarda denizle kaplı olduğu ve deniz çekildiğinde canlı midyelerin her yerde kaldığı ileri sürülmektedir. İddialarını kanıtlamak için

bu düşünürler Kutsal Kitaptaki Tufan olayının anlatılmasından destek almaktadır; Kutsal Kitap’ta bütün dünyanın, en yüksek dağların zirvelerine kadar sular altında kaldığı yazılmaktadır. Deneyimsiz biri, bu açıklamayı yeterli bulsa da bilgili biri olarak ben buna kuvvetle karşı çıkmalıyım. Tevrat’ta, dünyanın sular altında kalmasının tam 370 günde tamamlandığını ve dağların doruklarının -Orada da düzlüklerde olduğu kadar midye bulunuyor!- tam 150 gün su altında kaldığını okuyabiliriz. Bu kadar kısa süren bir tufanın, nasıl olup da geride bugün bulduğumuz bunca midyeyi bırakabileceğini soruyorum. Ayrıca binlerce yıl öncesinin tufanından geriye kalan midyelerin çoktan hava koşullarıyla un ufak olup kuma dönüşmüş olması gerekir. Nasıl olduğunu bilmediğimiz bir yolla korunmuş bile olsalar, bizim de saptamış olduğumuz gibi nasıl olup da çoğaldıklarını hiç kimse açıklayamaz. Böylece -benimki dışında- midyelerin oluşumuyla ilgili bütün açıklamaların ve yorumların hiçbir temele dayanmadığını görüyoruz.

Bugüne kadar, dünyamızın dış yüzünde çeşitli maddelerin sürekli olarak midyeye dönüştüğünü gördük. Şimdi de, midyeleşmenin, yalnızca dünyanın dış biçiminin değil, dünyadaki bütün canlıların, dünyadaki, hatta bütün evrendeki her nesne ve canlının bağlı olduğu bir ilkeyi temsil ettiği kanısına yaklaşmış oluyoruz.

Uzun zaman önce teleskoptan baktığımda evrendeki en yakın komşumuzun, yani Ay'ın, kozmosun midyeleşmesinin klasik bir örneği olduğuna ikna olmuştum. Ay öyle bir evreye gelmiş ki, bu evreyi Dünya henüz yaşamadı; yani Dünya üzerindeki bütün maddeler tam olarak midye cevherine dönüşmedi. Aslında bazı gökbilimciler, hatta saraydakiler bile, Ay'ın, ormanlık tepeleri, yeşil çimenleri, büyük gölleri ve denizleri olan, yaşanabilir bir gezegen olduğunu ileri sürüyorlar. Ay hiç de böyle değil. O acemilerin deniz sandığı şeyler, koca koca midye çölleri, Ay haritalarına dağlar diye çizdikleri şeyler de midye taşından oluşan çıplak bayırlar. Öteki yıldızlar için de aynı şey geçerli.

Bizden sonra gelen ve daha keskin akla, daha kesin teleskoplara sahip kuşaklar bana hak vereceklerdir.

Evrenin midyeleşmesinden daha korkunç bir şey vardır; o da kendi bedenimizin sürekli olarak midye cevherine dönüşmesidir. Bu çöküş öylesine şiddetlidir ki, her insanı doğrudan ölüme götürür. Deyim yerindeyse insan oluşurken bir topak sıvıdan ibaretse, ki bu sıvı küçük olsa da midye cevheri içermekten uzaktır, anne rahminde gelişirken midye

tortuları oluşturmaya başlar. Doğumun hemen arkasından bu tortular henüz oldukça yumuşak ve esnektir, yeni doğmuş bebeklerin başlarında bellidir bu. Ancak pek az zaman sonra küçük bedenin kemikleşmesi, sert, taşsı bir kabuğun beyni çevreleyip sıkıştırması öylesine ilerler ki çocuğun bedeni kaskatı bir biçim alır. Anne baba sevinir, çocuklarını ilk kez tam bir insan olarak görürler. Çocuklarının yürümeye başlar başlamaz midyelerle dolacağını, kendisini bekleyen kesin sona doğru düşe kalka ilerlediğini anlamazlar. Öte yandan, yaşlı biriyle karşılaştırıldığında çocuklar imrenilesi bir durumdadır. Çünkü insan yaşlandıkça bedeninin taşlaşması da açık seçik ortaya çıkar: Derisi pürüzlenir, saçları dökülür, damarları, kalbi, beyni kireçlenir, sırtı kamburlaşır, bütün bedeni, midyenin iç yapısına uygun olarak, eğrilip bükülür, sonunda mezara girdiğinde acınası bir midye taşı yığınından başka bir şey değildir. İş bununla da bitmez. Çünkü yağmur yağar, yağmur damlaları toprağa işler, su o insanın bedenini aşındırır, un ufak eder, bu zerreleri alıp midye tabakasına taşır, orada insan, bildiğimiz taş midyeleri halini alıp huzura erer.

Bu aşamada bana hayal kurduğumu ya da kanıtı olmayan şeyler ileri sürdüğümü söyleyen olursa ona şunu sorarım: Sen yıldan yıla nasıl da kemikleştiğini, hareket-sizleştiğini, ruhunun ve bedeninin kuruduğunu görmüyor musun? Çocukken nasıl da sıçradığını, eğilip büküldüğünü, günde on kez düşsen de hiçbir şey olmamışçasına on kez ayağa kalktığını hatırlamıyor musun? Cildinin nasıl narin olduğunu, etinin nasıl yumuşak ve sağlam olduğunu, nasıl uysal ama yenilmez bir yaşama gücüne sahip olduğunu unuttun mu? Bir de şimdiki haline bak! Derin kırışmış, buruşmuş, suratın asık, çentik çentik , içsel acılarınla bitmiş tükenmiş, bedenin kaskatı, sızlıyor, her hareketin bir ıstırap, her adımın bir karar, yere düşüp de kuru bir testi gibi paramparça olacağım, diye duyduğun o sürekli korku. Bu korkuyu hissetmiyor musun?

İçindeki midyeleri her kasında duymuyor musun? Onların kalbine el attığını anlamıyor musun? Kalbini yarı yarıya kapladılar bile. Bunu yadsıyan yalancıdır!

Herhalde ben, midyelerin eline düşmüş insanlara en ve en hüzünlü örneğimdir. Midye maddesinin artmasını olabildiğince engelleyebilmek amacıyla yıllardan beri yağmur suyu içtiğim halde, bu işten en çok etkilenen kişi de ben oldum. Birkaç gün önce vasiyetimi kaleme almaya başladığımda sol elimi rahatça hareket ettirebiliyordum. Aradan geçen

zaman içinde parmaklarım öylesine taşlaştı ki, elimdeki yazı kalemini kendi başıma elimden bırakamıyorum. Söyleyeceğim şeyleri birisine dikte etmem olanaksız, konuşmak da bana büyük acılar vereceği için kolumun tamamını ileri geri oynatarak ve elimi bileğimden bükerek yazmak zorundayım artık. Özellikle de bende görülen bu olağanüstü hızlı midyeleşme bir rastlantı değil. Midyelerle öyle uzun zaman ilgilendim ve öyle çok sırlarını öğrendim ki, bütün öteki insanlardan önce bana özellikle acımasız bir son hazırlamak istemeleri beklenir elbette. Çünkü, midyelerin gücü hiçbir zaman tehlikeyle karşı karşı kalmayacaktır, yine de bu güç onların sırrıdır ve bu sırrın korunmasına da titizlikle ve kin duygularıyla dolu olarak dikkat edeceklerdir.

Kendisini tanımadığım sevgili okurum, görünüşte cansız ve taş gibi olan ve intikam alabilmek için belli bir insanla özel bir ilişki kurabilen bu midyelerden canlı yaratıklarmış gibi söz etmeme şaşıracaksın. Bu yüzden sana midyelerin en son ve en dehşet verici sırrını açıklayacağım, yalnız bunu öğrenince sonunun benim gibi olma tehlikesine de girmiş oluyorsun elbette.

Midyelerle ilk deneyimlerim sırasında midye maddesinden oluşan bir taşın neden bir başka biçimi değil de midyesinin biçimini aldığını merak etmiştim. Bu önemli sorunun yanıtlanmasında filozoflar bizi yine yan yolda bırakıyorlar. Bir tek Arap İbni Sina *vis lapidificativa ’dan* söz eder ama bu gücün nereden geldiğini ve neden belli bir biçimde, midyelere yönelik olarak harekete geçtiğini o da açıklayamaz bize. Bense çok geçmeden bu evrensel midyeleşmenin altında herhangi bir gücün değil, bir tek Yüce İrade’ye boyun eğen, dünyayı harekete geçiren bir gücün olduğuna inanmıştım. Taş midyelerdeki etkisini gördüğüm için bu Yüce Irade’nin varlığına ne kadar inanıyorsam bu Irade’yi dışa vuran varlığı da gözümde o kadar az canlandırabiliyordum. Bu nasıl bir varlıktı ki, her birimizi tek tek boğduruyor, dünyayı çöle çeviriyor, yeri göğü taştan bir midye denizine dönüştürüyordu?

Yıllarca düşündüm. Çalışma odama kapanıp beynimi patlatırcasına düşündüm. Esinlenebilmek için dışarı, doğaya çıktım. Hepsi boşunaydı. Sonunda itiraf etmeliyim ki kendini bana tanıtması için o bilmediğim varlığa yalvardım, sızlandım, ona lanet ettim. Ama hiçbir şey olmadı. Düşüncelerim yıllardır izledikleri rotayı izlediler, hayat yine aynı bezdirici gidişatını sürdürdü; zavallı Mussard’ın da, kendinden önce gelen kuşaklar

gibi gerçeği öğrenemeden midyelerin yanını boylayacağına inanmaya başlamıştım.

Ama sonra inanılmaz bir şey oldu, bunu anlatmalıyım, ama anlatamıyorum, çünkü öyle bir kademede oldu ki, bu kademe sözcüklerin kademesinin belli bir ölçüde üstünde ya da altındaydı. Anlatabilecek ne varsa anlatmaya çalışacağım, anlatılamayanın da beni nasıl etkilediğini tanımlayacağım. Ne demek istediğimi anlatıp anlatamadığım, sevgili okurum, büyük ölçüde sana bağlı olacaktır, sen ki şimdiye kadar söylediklerimi izledin. Beni anlamak istersen anlayacağını biliyorum.

Bir yıl önce bir ilkyaz gününde oldu her şey. Hava güzeldi, bahçe çiçek içindeydi. Çiçeklerin kokusu gezintimde bana eşlik ediyordu, kuşlar da sanki dünyayı, sonsuza kadar süreceğine, bu yazın midyeler gelmeden önceki son yazları olmadığına inandırmak istercesine ötüşüyorlardı. Öğle vaktinin yaklaştığı, güneşin ortalığı iyice ısıtmasından anlaşılıyordu. Dinlenmek üzere bir elma ağacının yarı gölgesindeki banka oturdum. Fıskiyeli havuzda şıpırdayan suyun sesi uzaktan uzağa duyuluyordu. Yorgunluktan gözlerimi yumdum. Bir anda havuzda şıpırdayan suyun sesi artmış gibi geldi bana, sanki bir çağlayan olmuştu. Sonra olan oldu. Bahçemden alınıp karanlıklara taşındım. Nerede bulunduğumu bilmiyordum, çepeçevre karanlık sarmıştı beni, bir de hışırdayan, çıtırdayan, sürtünen sesler. Bu iki grup gürültü -sulu hışırtılar ve taşsı çıtırtılar- deyim yerindeyse o anda bana dünyanın yaratılma gürültüleri gibi gelmişti. Korkuyordum. Korkum doruğa çıktığında geriye devrildim, gürültüler uzaklaştılar, sonra da karanlığın dışına yuvarlandım. Bir anda öylesine ışıkla dolmuştu ki çevrem, kör olacağımı sandım. Işığın içinde yuvarlanmaya devam ettim, başımın üstünde devasa bir kara kütle gibi gördüğüm o karanlık yerden uzaklaştım. Yuvarlandıkça o kütleyi daha iyi görebiliyordum, boyutları daha büyüyordu. Sonunda, başımın üstündeki kara kütlenin bir midye olduğunu anladım. O sırada kütle ikiye ayrıldı, dev bir kuş gibi kara kanatlarını açtı, iki kabuğunu da yeryüzünün üstünde gerdi ve üzerime çöktü, dünyanın, var olan her şeyin, ışığın üzerine ve her şeyin üzerine kapandı. Kapkara bir gece oldu, duyulan tek şey ezilme ve hışırdama sesiydi.

Bahçıvan beni çakıltaşlı yolda yatarken buldu. Oturduğum banktan kalkmaya çalışmış, yorgunluktan yığılıp kalmıştım. Beni eve taşıdılar ve yatağıma yatırdılar; bu yataktan o günden beri hiç çıkamadım. O kadar

zayıf düşmüştüm ki doktor, hayatımdan kaygı duyuyordu. Ancak üç hafta sonra kendime gelebildim. Ancak o günden sonra mideme taş gibi oturan bir sancıyla yaşadım hep, günden güne fazlalaşan ve bedenime gitgide yayılan bir sancıyla. Herkese ibret olsun diye benim bedenimde etkisini gösteren, acımasızca ve hızla beni vuran, “midyeyi gören adam” diye beni başkalarının önünde belirgin kılan midye hastalığıydı bu. Aydınlanmamın bedelini ağır ödüyordum; ama buna razıyım, çünkü şimdi sorulabilecek en son sorunun yanıtını biliyorum: Tüm yaşamı kendi etkisi altına çeken ve bütün sonların nedeni olan Güç, evrene hükmeden ve onu kendi varlığının ve gücünün işareti olarak midyeleşmeye zorlayan en ulu İrade, büyük ana midyeden çıkmaktadır; büyüklüğünü ve korkunç görkemini görebileyim, diye içinden kısa bir süre salıverildiğim o ana midyeden. Benim gördüğüm, dünyanın sonunun imgesiydi. Dünyanın midyeleşmesi, midyenin gücünü herkesin tanımasını gerektirecek ölçüye gelmişse, çaresizliğe ve dehşete teslim olan insanlar çeşitli tanrılarını çağırıyorlar ve onlardan yardım ve kurtuluş dileniyorlarsa tek yanıt, büyük midyenin kanatlarını açması, onları dünyanın üstünde kapatması ve her şeyi içine alıp orada öğütmesi olacaktır.

Böylece sana her şeyi anlatmış oldum, tanımadığım okurum, daha başka ne söyleyebilirim ki? Seni nasıl avutabilirim? Filozoflar ve peygamberler gibi ruhunun tahrip edilememesinden, merhametli Tanrı'nın lütfundan , bedenin yeniden dirilmesinden mi söz edeyim saçma sapan? Midyenin şefkatli tanrı olduğunu mu söyleyeyim? Yehova’nın ve Allah’ın kültünden sonra bir de midyenin kültünü ilan edip insanlara kurtuluş mu vaat edeyim? Ne için? Neden yalan söyleyeyim? İnsanın umut olmazsa yaşayamayacağı söylenir. Ama yaşamıyor zaten, ölüyor insan. Bana gelince; ben bu geceyi çıkaramam sanıyorum, son gecemde de yalan söylemeye başlayacak değilim. Ölümümün sonuna yaklaştığıma seviniyorum. Sense zavallı dostum, daha işin ortasındasın.

HERR MUSSARD’IN UŞAĞI CLAUDE MANET’NİN SONDEYİŞİ

Bugün, 30 Ağustos 1753’te, sevgili efendim Maître Mussard altmış altı yaşında öldü. Sabahın erken bir saatinde onu yatağında alışılmış konumunda otururken buldum. Gözkapaklarını hareket ettiremediğim için gözlerini kapatamadım. Yazı kalemini elinden almak istediğimde,

efendimin sol elinin işaretparmağı cam gibi kırılıverdi. Ölülerin alışılagelmiş kaskatı kalma süresinin bitiminden sonra bile efendim oturur durumda dimdik kaldığı için cenazeci onu binbir güçlükle giydirebildi. Efendimin dostu ve doktoru olan Dr. Procope çaresiz kalınca efendim için kare biçiminde bir tabut hazırlattı ve Eylül ayının ilk günü, efendim, cenaze alayının dehşetle açılan gözleri önünde, Passy'deki mezarlıkta, bin tane gülle örtülen dik açılı bir mezarda son uykusuna yatırıldı. Tanrı ruhunu huzura kavuştursun!

… ve bir görüş

AMNESIE IN LITTERIS

... Soru nasıldı? Hah, tamam, şöyleydi: Beni etkileyen, içime işleyen, bende iz bırakan, sarsan, hatta yolumu şaşırtan ya da beni yoldan çıkaran kitap hangisidir?

Ama böyle söyleyince sanki geçirilen bir şok ya da travmadan söz ediliyormuş gibi oluyor; etkilenen kişi bu durumu olsa olsa karabasanlarda yaşayabilir, ayıkken değil, nerede kalmış yazılı olarak ve herkesin önünde yapmak; bana öyle geliyor ki, şu anda adı aklıma gelmeyen bir Avusturyalı psikolog, adını artık tam olarak anımsayamadığım, ama "Ben ve Sen" ya da "O ve Biz" ya da "Ben bile" ya da buna benzer bir başlık altında toplanmış bir dizinin kitaplarından birinde (son zamanlarda Rowohlt , Fischer , dtv ya da Suhrkamp yayınevlerinin bunu yeniden basıp basmadığını bilmiyorum, ama şunu biliyorum ki kitapların kabı yeşil beyaz ya da açık mavi sarımtırak, hatta gri mavi yeşilimsiydi) yayımlanmış olan, okunmaya değer bir makalede, buna doğru bir biçimde parmak basmıştır.

Belki de soru, nöro - travmatik okuma deneyimlerine yöneltilmemiştir, belki de o insanı sarsan sanatsal deneyim kastediliyordur, hani şu "Güzel Apollon " adlı ünlü şiirde olduğu gibi... yo , galiba "Güzel Apollon " değildi adı, sanki başka bir şeydi, şiirin başlığı biraz demodeydi, "Genç Beden" ya da "Çok Eski Güzel Apollon " filan gibi bir şeydi ama bunun konumuzla ilgisi yok... bu ünlü şiirde olduğu gibi, şairi... şairi ... şu anda adım aklıma getiremiyorum -ama gerçekten ünlü bir şairdi- aptal aptal bakan iri gözleri ve gür, uzun bıyıkları vardı, şu şişman Fransız heykeltıraşa (Adı neydi onun?) Varenne Caddesi'nde bir ev bulmuştu; ev de ne kelime, saray saray , bahçesi de öyle büyük ki çapını ölçmeye on dakika yetmez (o

zamanki insanların bütün bunları neyle aldıklarını sormuyor değil insan). Tamamını ezbere okuyamayacağım ve son satırı bir ilke gibi sürekli olarak zihnimde kazılı duran bu harika şiirde dile getirilen bir şey bu; şöyle deniyor: "Yaşamını değiştirmelisin!” Okuyarak yaşamımın değiştiğini söyleyebileceğim o kitaplar ne durumda acaba? Bu soruna bir açıklık getirmek üzere kitaplığıma gidiyorum (yalnızca birkaç gün önceydi bu) ve gözlerimi kitapların üzerinde gezdiriyorum. Böylesi zamanlarda hep olduğu gibi -yani belli bir türün pek çok örneği belli bir yerde toplanınca gözümüz o kalabalık içinde bir şey görmez olur- önce başım dönüyor, bu baş dönmesinin devam etmesini engellemek amacıyla gelişigüzel o kütlenin içine dalıyorum, bir tek kitabı seçip alıyorum, avını yakalamış biri gibi dönüyorum, kitabı açıyorum, sayfalarını çevirip okuyorum.

Çok geçmeden iyi bir kitaba el atmış olduğumu fark ediyorum, hatta çok iyi bir kitaba. Kusursuz bir düzyazı ve berrak bir düşünce silsilesi var bunda, en ilginç, bilinmeyen bilgilerle çeşnilendirilmiş ve en harika sürprizlerle dolu; ama şu satırları yazdığım sırada kitabın adı aklıma gelmiyor, yazarın adı ve kitabın içeriği de; ama az sonra göreceğiniz gibi bunun konuyla pek ilgisi yok zaten ya da konunun aydınlatılmasına yardımcı oluyor da diyebiliriz. Söylediğim gibi, elimde tuttuğum mükemmel bir kitap, her bir cümle bir kazanç; bir yandan okurken bir yandan da sendeleyerek koltuğuma doğru gidiyorum, okuyarak kendimi koltuğa bırakıyorum, neden okuduğumu okurken unutuyorum, önümde sayfa sayfa keşfettiğim o yeniliğe ve lezzete odaklanmışım, baştan aşağı salt merak kesilmişim. Metnin yer yer altının çizilmiş olması ya da kurşunkalemle metnin kenarına yapılmış ünlem işaretleri -benden önce bunu okumuş olan birinin izleri, aslında kitaplardaki bu tür şeylerden pek hoşlanmam- bu kez beni rahatsız etmiyor; çünkü anlatım öylesine heyecan verici, metin öylesine ışıl ışıl ki, kurşunkalem izlerinin farkına bile varmıyorum artık; varsam da onaylıyor oluyorum, çünkü benden önce bu satırları okumuş olanın -ki onun kim olduğu hakkında en ufak bir fikrim yok- ne diyordum, evet, okumuş olanın, beni de en çok etkileyen yerlerin altını çizmiş ve o yerleri ünlemle belirlemiş olduğu çıkıyor ortaya. Böylece okuyorum, metnin olağanüstü niteliğinden ve benden önce bu metni okumuş olan yabancının manevi dostluğundan çifte kanatlanmış olarak okumayı sürdürüyorum; o yazınsal dünyanın derinlerine dalıyor, gitgide artan bir hayretle yazarın beni gezdirdiği o harika yolları izliyorum...

Sonunda herhalde öykünün doruk noktası olan ve ağzımdan yüksek bir, “Ah!” sesi çıkmasına neden olan yere geliyorum. “Ah, ne iyi düşünülmüş! Ne iyi söylenmiş!” Ve okuduklarımı derin derin düşünmek üzere bir an gözlerimi kapıyorum, karmakarışık olan bilincimin içine bir yol açmış, önüme yepyeni bakış açıları sermiş, yeni anlayışlar ve ilintiler getirmiş, evet, “Yaşamını değiştirmelisin!” diyen dikeni bana batırmış olan okuduklarımı düşünmek üzere. Elim neredeyse kendiliğinden kurşunkaleme uzanıyor, “Bunun altını çizmeksin," diye düşünüyorum; “kenara, 'Çok iyi!' diye yazmalısın, yanına da kocaman bir ünlem oturtmalısın, okuduğun bölümün sende uyandırdığı düşünce selini birkaç sözcükle özetlemeksin, belleğine destek vermek ve seni böylesine aydınlatmış olan yazara vereceğin selamı belgelemek için."

Ama, heyhat! “Çok iyi!” sözcüklerini karalamak üzere kurşunkalemimi sayfaya değdirdiğimde orada çoktan bir, “Çok iyi!" yazdığını görüyorum, üç-beş sözcükle yazmak istediğim özeti de benden önce orayı okuyan kişi çoktan kaydetmiş bile; hem de bana hiç mi hiç yabancı olmayan bir elyazısıyla kaydetmiş, yani benim kendi elyazımla ; çünkü bu metni benden önce okuyan benden başkası değildi. Ben o kitabı çoktan okumuştum.

İşte o zaman tanımı olanaksız bir acı sarıyor beni. Eski hastalığım nüksediyor: *Amnesie in litteris* , yazınsal bellek kaybı. Anımsamak çabalarının, adeta bütün çabaların boşun alığı karşısında bir öfke dalgası sarıyor beni. Hemen ardından geride belli belirsiz bir anımsamadan başka bir şey kalmayacağını bile bile neden okuyayım ki, bu kitabı neden baştan okuyayım ki? Her şey dağılıp yok olacaksa neden bir şey yapayım ki? Sonunda öleceksem neden yaşayayım ki? O güzelim kitabı kapatıyorum, ayağa kalkıyorum ve dayak yemiş, yıldırım çarpmış biri gibi kitap rafına yöneliyorum, kitabı orada unutulmuş olarak öbek öbek duran öteki kitapların arasına sokuyorum.

Gözlerim rafın ucuna takılıp kalıyor. Orada duran ne? Ah, evet: Büyük İskender üzerine üç biyografi. Bir zamanlar üçünü de okumuştum. Büyük İskender hakkında ne biliyorum? Hiçbir şey. Bir sonraki rafın ucunda Otuz Yıl Savaşları konusunda cilt cilt kitaplar duruyor, bunların arasında beş yüz sayfalık Veronica Wedgwood ve Golo Mann'ın bin sayfalık *Wallenstein*”ı var. Bütün bunları güzel güzel okumuştum. Otuz Yıl Savaşları hakkında ne biliyorum? Hiçbir şey. Bir alttaki raf, baştan sona Bavyera Kralı II. Ludwig ve dönemi üzerine yazılmış kitaplarla tıka basa dolu. Bunları okumakla

kalmadım, bunları bir yıl boyunca didik didik inceledim, sonunda bu konuda üç tane senaryo yazdım. II. Ludwig konusunda uzmanlaşmıştım sanki. Şimdi II. Ludwig ve dönemi konusunda ne biliyorum peki? Hiçbir şey. En ufak bir şey bile bilmiyorum. Pekâlâ, diye düşünüyorum, II. Ludwig konusunda zihnimdeki bu amnezi belki makul karşılanabilir. Ama şu karşıda, yazı masasının yanında, daha nitelikli bölümde, edebiyat kitaplarının bulunduğu yerde duran kitaplar ne olacak? On beş kitaplık " Andersch Kutusu" konusunda belleğimde ne kalmış? Hiçbir şey. On kitaplık Handke'den ? Hiçbir şeyden de az bir şey. Tristram Shandy'den , Rousseau nun *İtiraflar* ından , Seume'nin *Spaziergang* ından (Gezinti) aklımda ne kalmış? Hiçbir şey, hiçbir şey, hiç! Ama bakın! Shakespeare'in komedileri! Daha geçen yıl tümünü okumuştum. Aklımda bir şeyler kalmış olmalı, belli belirsiz bir anı, bir başlık, Shakespeare'in bir tek komedisinin bir tek başlığı! Hayır. Ama Tanrı aşkına, hiç olmazsa Goethe, Goethe, örneğin işte şuradaki, şu beyaz cilt: *Gönül Yakınlıkları*, bu kitabı en az üç kez okudum ama bir tek iz kalmamış zihnimde. Sanki silinip gitmiş her şey. Hatırladığım bir tek kitap bile yok mu yeryüzünde? Şuradaki iki kırmızı cildi, şu kırmızı bez ciltlileri tanımalıyım, eski mobilyalar gibi tanıdık geliyorlar bana, mutlaka okumuşumdur onları, bu ciltlerin içinde haftalarca yaşamışımdır, hem de çok eskiden değil; şu ne, şunun adı ne? *Ecinniler.* Yaa . Hımm ! İlginç. Ya yazarı? F.M. Dostoyevski. Hımm ! Evet. Pek açık seçik hatırlamıyorum galiba. Sanırım olaylar XIX. yüzyılda geçiyor, ikinci ciltte de biri kendini tabancayla vuruyor. Bu konuda daha fazla hatırladığım bir şey yok.

Yazı masamın yanındaki koltuğa çöküyorum. Utanç verici bir şey bu, bir skandal. Otuz yıldan beri okuyabiliyorum, çok olmasa da bir şeyler okudum, bütün okuduklarımdan geriye kalan, bin sayfalık bir romanın ikinci cildinde birinin kendini tabancayla vurduğu konusundaki belli belirsiz bir anımsama. Otuz yıldır boşuna okumuşum! Çocukluğumun, gençliğimin ve ergenliğimin binlerce saatini okuyarak geçirmişim ve bütün bunlardan geriye kocaman bir " unutma"dan başka bir şey kalmamış. Üstelik bu nahoş durum iyileşmiyor, tam tersine kötüleşiyor. Bugün bir kitap okusam, daha sonuna gelmeden baş kısmını unutacağım. Kimi zaman belleğimin gücü bir sayfayı bile tutmaya yetmiyor. Ve böylece paragraftan paragrafa, bir cümleden ötekine tutuna tutuna ilerliyorum, çok geçmeden öyle bir duruma geleceğim ki ancak gitgide yabancılaşan bir metnin karanlıklarından akıp gelen, okundukları sürece birer kuyrukluyıldız gibi

parıldayan ve hemen arkasından kesinkes unutmanın karanlık akıntılarında kaybolan birtakım kelimeleri bilinçli olarak kavrayabileceğim. Çoktandır edebî tartışmalarda ne zaman ağzımı açsam berbat bir biçimde kendimi rezil ediyorum: Mörike'yi Hofmannsthal"le ; Rilke'yi Hölderlin'le ; Beckett'i Joyce'la ; Italo Calvino'yu Italo Svevo'yla ; Baudelaire'i Chopin'le; George Sand'ı Madame de Stael'le filan karıştırıyorum. Hayal meyal anımsadığım bir alıntıyı dile getirmek istediğimde günler boyu arayıp duruyorum kitaplarda, çünkü yazan unutmuş oluyorum ve ararken hiç tanımadığım yazarların bilinmedik metinlerinde kendimi kaybediyorum, sonunda da ne aramakta olduğumu tümden unutmuş hale geliyorum! Zihnim bunca karmaşık bir durumdayken hangi kitabın hayatımı değiştireceği konusundaki bir soruyu nasıl yanıtlayabilirim? Hiçbir kitap mı? Bütün kitaplar mı? Herhangi biri mi? Yanıtını bilmiyorum.

Ama belki de -kendimi avutmak için böyle düşünüyorum- belki de okurken (tıpkı gerçek yaşamda olduğu gibi), apansız makas değiştirmeler ve sert sapmalar yoktur. Belki de okumak bir ilaçlama eylemi gibidir, bilinç adamakıllı emer her şeyi; ancak o kadar hissettirilmeden, osmotik bir biçimde olur ki bu, ne yapıldığı anlaşılmaz. *Amnesie in litîeris* çeken okur, okuyarak büyük bir değişime uğradı ama değiştiğini kendisine söyleyebilecek beynindeki kritik noktalar da birlikte değiştiğinden bunu fark etmedi. Bu hastalık, bütün büyük edebiyat yapıtlarının karşısında duyulan ezici saygıdan yazan korusaydı ve özgün şeylerin yaratılmasında mutlaka gerekli olan intihal ile yazar arasında gerçekten basit bir ilişki kurulmasını sağlasaydı, kendisi de yazan biri için neredeyse bir lütuf, evet, hatta gerekli bir koşul bile olabilirdi.

Bunun, zoraki, sefil ve berbat bir avuntu olduğunun farkındayım, bundan kurtulmaya da çalışıyorum: Bu korkunç amneziye teslim olmamalısın, diye düşünüyorum, bu unutma seline bütün gücünle karşı koymalısın, metinlere balıklama dalmamak, berrak ve eleştirel bir bilinçlilikle onların karşısında durmalı, özet çıkarmalı, ezberlemek, zihnini çalıştırmalısın; tek sözcükle tanımlarsam -ki burada adını ve yazarını şu anda çıkaramadığım; ama son dizesi bir ahlak ilkesi gibi zihnime sürekli, silinmemecesine kazınmış olan ünlü bir şiirden alıntı yapıyorum-: "Zorunlusun," diyor şiirde, "zorunlusun... zorunlusun ..."

Ne budalaca! Şimdi de şiirin sözlerini unuttum. Ama ziyanı yok, çünkü şiirin anlamı kesinlikle hatırımda. Şöyle bir şeydi:

“Yaşamını değiştirmelisin!”